

De radicale takken van de Reformatie

Het middeleeuwse ideaal: corpus christianum

Iedereen is deel van één lichaam (corpus)

Iedereen is deel van één christelijke internationale kerk (christianum)

- De staat zorgt voor orde en veiligheid
- De kerk zorgt voor de moraal en je zaligheid

Standenmaatschappij

De adel bestuurt en beschermt

De kerk is voor wetenschap, geloof en heil

De boeren produceren voedsel

De gilden produceren en verhandelen goederen

Wie zich voegt, daarvoor wordt gezorgd

Wie voor een dubbeltje geboren is, wordt nooit een kwartje

Einde van de middeleeuwen: Het corpus kraakt

- Ziekten: 1347-1351 1/3 van West-Europa sterft
- De adel voert te veel oorlog en zuigt de boeren uit
- De kerk zoekt zichzelf, maar zielszorg is ver te zoeken
- De economie verschuift naar de stad, met kapitalistische uitbuiting
- De politieke macht concentreert zich bij de vorst
- Armoede neemt toe

Tijdgeest rond 1500

- Angst voor het eigen zielenheil:
  - De kerk komt met aflaten
  - De gelovige zoekt een individuele oplossing
- Fascinatie met het einde van de wereld (Zie Jeroen Bosch!), dat nabij zou zijn.
- Veel boerenopstanden (bundsschuh-beweging)

Reformatie van Luther

- Luther verlegt het gezag van het instituut naar het Woord van God, dus je eigen geweten. Van collectief naar individu.
- Luther hinkt over het corpus op 2 benen:
  - regionaal handhaaft hij voor de kerk de afhankelijkheid van de staat
  - Twee-rijkenleer: Het geestelijk rijk mag niet opstaan tegen het wereld.

De eerste radicalisering: Karlstadt

1522: Luther ondergedoken op de Wartburg

Andreas Bodenstein von Karlstadt heeft de leiding van de Reformatie in Wittenberg

- Huwen van geestelijken
- Avondmaal voor leken met brood en wijn
- Verwijderen van beelden

Logische consequenties van “genade alleen” en dat gezag alleen komt van de Bijbel.

Luther corrigeert

De keurvorst is ongelukkig met de onrust

Luther komt van de Wartburg af (mrt 1522):

Het evangelie maakt vrij, maar mag niemand dwingen! Dwang leidt tot een nieuw goed werk!

De vernieuwingen worden opgeschort.

Karlstadt radicaliseert verder

- Karlstadt pastor van Orlamünde 1523:
- - zelfde hervormingen
- - kinderdoop is onjuist
- - Avondmaal is alleen herdenken, Christus niet zelf in of bij brood en wijn

De vraag van Karlstadt: Is “genade alleen” genoeg? Moet er ook geen heiliging, een vromer leven zijn?

Boerenoorlogen van 1525

De boeren beroepen zich op de Reformatie van Luther bij hun gewapende opstand tegen de adel:

- Vrijheid van de christen
- Verlossing van zonde en last
- Priesterschap aller gelovigen
- Lees je Bijbel als grondwet

Zij vertaalden het evangelie naar het recht op maatschappelijke opstand

Zwickau 1521-1522

- Opstand van het lagere volk onder leiding van Thomas Müntzer
- Bezwaren tegen de pacht-eisen van de Franciscaner orde
- Verwerpen kinderdoop
- Beroepen zich op rechtstreekse leiding door de Heilige Geest
- Voorzien het einde der tijden

Müntzer

- Voor Luther is de Bijbel bron van gezag
- Voor Müntzer is het innerlijk getuigenis van de Heilige Geest in de gelovige, bron van gezag
- Een ware gelovige lijdt, dat voorspelt de Bijbel, totdat Jezus weerkomt. Dus elke tegenstand brengt die Komst naderbij.
- Een ware kerk is een vervolgde kerk. Dus vervolging bevestigt dat hij gelijk heeft

Müntzer bij de boerenopstand

- Müntzer voegt zich in 1525 bij een boerenleger bij Frankenhausen,
- Leidt hen als profeet in de opstand tegen de adel
- Lutherse en Katholieke vorsten verenigen zich en verslaan de boeren verpletterend: 6000 van de 7000 boeren gedood. Müntzer geëxecuteerd.

Müntzer en het corpus

- Bij Müntzer is het evenwicht in het corpus christianum verschoven van de adel die regeert over de kerk naar de kerk die regeert over de adel.

Zwingli in Zürich

- Vanaf 1518 volgeling van Luther, maar radicaler
  - Luther: zielzorg
  - Zwingli: Terug naar de bron, program om heel de kerk te vernieuwen
- Luther: Wat niet in de Bijbel staat, mag
- Zwingli: Alleen wat in de Bijbel staat, mag en moet

Zürich 1522/1523

- Zwingli laat de stadsoverheid beslissen over de Reformatie via volksvergaderingen
- Zwingli desacraliseert het avondmaal. Het is gedachtenis. Maar daarmee is het mysterie van de priester die “brood en wijn” tot sacrament maakt ook weg.

De dopersen

Radicale volgelingen van Zwingli studeren in 1523 in de Bijbel en raken overtuigd dat een doop alleen kan volgen op een bewust besluit tot geloof.

Daarom laten zij kinderen ongedoopt.

Het stadsbestuur gebiedt de kinderen te dopen

De wederdoop

21-1-1524: Jörg Blaurock laat zich dopen als volwassene door Conrad Grebel. Daarop verspreidt het “wederdopen” zich als een olievlek.

Katholieken, Lutheranen en Zwinglianen vervolgen de dopersen fanatiek! Met martelingen en executies. Waarom?

Welke termen?

Wederdopers of (zelfde woord): anabaptisten, betekent dat iemand voor de 2^e keer gedoopt wordt.

De dopersen zelf wijzen die termen af. Voor hen is de grootdoop de eerste echte doop. Kinderdoop is voor hen geen sacrament.

Wat was “gevaarlijk” aan de Dopersen?

- Corpus christianum: burgerlijke samenleving valt samen met kerkelijke.
- Dopersen herstichtten de kerk met gelijkgezinden, los van de samenleving en spleten zo de samenleving
- Dopersen: Voor de moraal handhaven wij de levenstucht in onze kring los van de staat
- Dopersen veroorzaken een scheiding tussen seculier en religieus die pas in de 19^e eeuw gewoon werd met de Scheiding van Kerk en Staat!

Het andere heil van de dopersen

- Katholiek: de kerk zorgt voor heil
- Reformatorisch: Genade zorgt voor heil, maar wel voor een verbondskind
- Dopersen: Heil door een individueel geheiligd leven

Volwassendoop is eerder een vorm van de RK biecht, dan van de kinderdoop!

Zorgen voor de staat

- 1. Een ongedoopt kind gaat verloren, in de gedachten van die eeuw. Dus dopersen zijn een gevaar voor het jonge volk
- 2. Doopregistratie was de burgerlijke stand !
- 3. De dopersen erkennen de gewone overheid niet meer, in hun wereldmijding.

Kenmerken van de dopersen

Drie soorten doop:

1. Volwassendoop
2. Doop met de Heilige Geest
3. Bloeddoop: Martelaarschap

Verbinding met boerenoorlogen

Dopersen verwachten het spoedig einde van de tijden en onttrokken zich aan bestaande structuren.

Dat wilden de boeren ook!

Daarom was de overheid bang dat het doperdom voedingsbodem zou zijn voor verdere revolutie.

Geliefde straf: verdrinken (“ze wilden toch onder water...”)

Geloofsbelijdenis Schleitheim

- 24-2-1527: Dopersen stellen 7 punten op wat ze geloven.
- - Om afstand te nemen van boerenopstanden: principieel tegenstander van geweld en het zwaard
- - Onthouden van overheidsdienst (dan moet je soms geweld gebruiken..)
- - erkenning van de staat, maar ook afstand: de vrome christen is los van de staat en wordt door de gelovige gemeente in toom gehouden
- - Voorgangers onderhouden door eigen gemeente

Het vervolg

Michael Sattler, de leider van Schleitheim, werd na de vergadering gevangen genomen en op 20-5-1527 gruwelijk geëxecuteerd

Melchior Hofmann

- Doperse leider 1530-1533
- Verwacht de wederkomst in Straatsburg, waar een Nieuw Jeruzalem door Jezus wordt gesticht
- Hij laat zich gevangen zetten in Straatsburg en voorspelt dat de gelovigen zullen heersen voor de komst van Christus in samenwerking tussen een profeet en een vrome koning

Die profetie wordt vervolgens uitgevoerd in Münster

Münster

- 1533: Luthers stadsbestuur
- Leiding van de kerk: Doperse priester Bernard Rothman
- Vervolgde dopersen trekken uit heel Europa naar Münster in 1533
- Katholieken en Lutheranen vluchten
- Jan. 1534: Jan van Leiden komt in Münster en dwingt de volwassendoop op
- Februari 1534: Jan Matthijs komt in Münster. Hij is voor het gebruik van geweld om Gods Koninkrijk te stichten. De dopersen nemen de stadsraad over. Begin van het Dopers

Münster II

- Pasen 1534: Jan Matthijs gedood bij een uitval naar belegeraars
- Zomer 1534: Jan van Leiden wordt koning van Sion te Münster en vestigt een schrikbewind
- Particulier eigendom opgeheven
- Vrouwenoverschot opgelost door polygamie. Koning Jan heeft 16 vrouwen!
- 24-6-1535 Münster ingenomen door katholieken en lutheranen.

Herstart doopsgezinde beweging

- Münster betekende een smet op heel de doperse beweging
- Menno Simons keert terug na Münster naar uitgangspunt geweldloosheid
- Menno Simons keert terug naar de wens onopvallend te leven zonder bemoeienis van de overheid.
- De doopsgezinden vormen in eigen kring hun eigen corpus christianum

Parallelen met radicale moslims I

- Het individu streeft naar zaligheid. Teken van moderniteit!
- Lijden is geen reden om te twijfelen aan eigen gelijk. Gods heilstaat wordt juist bereikt door bereid te zijn martelaar te worden.
- Sterke overtuiging in het eind der tijden te leven
- De gewelddadige radicaal bederft het voor de gewone vrome

Parallelen met radicale moslims II

- Verantwoordelijkheid van overheid en kerk voor het zielenheil dwingt tot geloofsvervolging met afschuwelijke excessen
- Maatschappelijk protest vermengt zich met een religieus engagement
- Onvermogen om “de waarheid van het geloof” te relativeren